

Artikel verschenen in het Vakblad Groen, november 2014

Natuurbegraven in een landgoed?

Lucia Albers (met toestemming overgenomen)

Begraafcultuur vroeger en nu

In de cultuur van het begraven hebben in de loop der tijd vele veranderingen plaatsgevonden. Toen begraven onder de kerkvloer en buiten op het kerkhof niet meer mogelijk was wegens de hygiëne in de stad, is men op last van keizer Napoleon begraafplaatsen buiten de stadsmuren gaan aanleggen. De begraafplaatsen waren aanvankelijk ommuurd en omgracht, afgezonderd van het stedelijk verkeer. Toch werden begin 19de eeuw begraafplaatsen ontworpen als een park waar men al mijmerend kon wandelen. In de loop van de 19de en 20ste eeuw werden de doden steeds verder gescheiden van de levenden, men wilde niet meer dagelijks herinnerd worden aan het *memento mori*, gedenk te sterven. Met de bevolkingstoename en verandering van geloof kwamen crematoria in gebruik. Nu wordt nog grofweg in Nederland 40 procent van de overledenen begraven en 60 % wordt gecremeerd.

De vroegste begraafplaatsen zijn vaak hele beroemde begraafplaatsen, waarvan er nu vele als monument beschermd worden. In Nederland worden de gebouwen, paden en groenstructuur van de begraafplaatsen beschermd, plus bijzondere historische graven. Op deze monument-begraafplaatsen wordt nog steeds begraven.

Het onderhoud van de begraafplaatsen kwam grotendeels voor rekening van de stad, een klein deel op de houders van de grafrechten. Dat wordt nu omgekeerd, de houders van graven gaan meer bijdragen aan het beheer en de grafrechten zijn vaak van beperkte duur, wel met mogelijkheid van verlenging.

Nu ook landgoedeigenaren, particulieren, stichtingen en verenigingen voor cultuur- en natuurbeheer rekening moeten houden met minder beheerssubsidies, wordt gezocht naar andere bronnen van inkomsten. Sommigen menen die inkomsten onder andere te kunnen vinden door het begraven op een landgoed of natuurgebied mogelijk te maken. Het argument is dat met het verpachten van grond of het verkopen van een grafplaats, geld vrijkomt voor het in stand houden of verder ontwikkelen van natuur en “het realiseren van een maatschappelijke meerwaarde”, volgens Paalhaar en Scheven. [Zie artikel door Janneke Paalhaar en Henk Scheven, Natuurbegraafplaats als inkomstenbron? De Landeigenaar augustus 2014, nr 4]: De maatschappelijke meerwaarde bestaat uit een bijdrage leveren aan de rust voor mens en natuur. Door het versterken van de symbolische relatie tussen natuur en mens [Lucia: *waarom een symbolische relatie, is de mens niet deel van de natuur?*] wordt de kennis over, de betrokkenheid bij en het respect voor de natuur vergroot”, zo luidt de mening van Paalhaar en Scheven. Voor het verhogen van kennis, betrokkenheid bij en respect voor natuur, lijkt de aanleg van een natuurbegraafplaats een omslachtige methode.

Natuur was niet het motief van de 17de eeuwse prins Maurits van Nassau Siegen om een praalgraf te laten maken buiten, op de Sprengenberg te Kleve boven zijn tuinen. Hij liet het graf omringen met portretten van Romeinse keizers. Op diverse landgoederen zijn en worden nog eigenaren begraven (o.a. Huis te Manpad, in Park de Hoge Veluwe het echtpaar Kröller-Müller, op arboretum Poort-Bulten), op een eilandje of in een verlaten hoek van het park. Zelfs kleine familie begraafplaatsen zijn aangelegd, voorbeelden zijn de familiebegraafplaatsjes op landgoed Tongeren en Twickel. Toch is dat wat anders dan een voormalig landgoed of deel van een landgoed omvormen tot een plek waar men zich kan laten begraven, op een veld, in het bos of aan de bosrand. Door van een terrein een natuurbegraafplaats te maken, verandert de beleving van het gebied.

Inrichting natuurbegraafplaats en belevingswaarden

Ten eerste dient de begraafplaats voor een ieder aan de weg aangekondigd te worden, gevolgd door een bord bij de ingang. Een parkeerplaats is al gauw noodzakelijk. De paden worden (her)aangelegd en soms van naambordjes voorzien. Er komen zitgelegenheden, weliswaar van ruw hout en in de open lucht, maar een gebied dat niet tevens begraafplaats is, kent die niet. Wanneer een bouwland wordt omgevormd tot natuurbegraafplaats, treedt schaalverkleining op. Kon men tevoren over de velden kijken, nu zijn die ingedeeld om meer beschutte plekken voor dieren en mensen te creëren.

Elke grafplek is ingemeten en zo met GPS in het terrein terug te vinden, ook wel – en dat gebeurt meestal – wordt de plek van een geliefde gemarkeerd door een plak hout of een kleine steen. Urnen kunnen er ook begraven worden.

Wandelaars die gewend waren er te komen wandelen, zien hun bekende gebied langzaam veranderen in een begraafplaats. Aanvankelijk is er een beperkt aantal graven en houtplakken, maar telkens als er een nieuwe begrafenis is geweest, liggen er bloemen op het graf. Weliswaar alleen natuurlijke materialen, maar toch de aanwijzingen liggen er en een bezoeker kan niet meer argeloos genieten van zijn bekende stukje natuur.

Zo dreigen er in Nederland in diverse natuurterreinen en in landgoederen graven te verschijnen van mensen die weinig met dat terrein te maken hadden, behalve dat het een mooie plek wordt geacht om iemand eeuwig durende rust te geven. In de praktijk betekent het dat bosjes worden omgevormd tot grafbosjes. In wei- en bouwlanden worden bosjes geplant, kortom het terrein wordt omgevormd. Het geheel kan weliswaar natuurrijker zijn en er mooier uitzien dan tevoren, maar de grond is geen maagdelijke grond meer.

Begraafplaatsen

Het beeld hoe een grafplek eruit dient te zien is sterk aan verandering onderhevig. Van een denkbeeldige grijze begraafplaats - in de praktijk zijn de meeste begraafplaatsen goed ontworpen en beplant met zeker niet alleen naaldbomen- naar het "in Arcadia ego": ik bevind mij in een mooi landschap waar men kan mijmeren, kijkend naar de horizon, of wat intiemer aan de bosrand, op een privé plek. Men wenst zich geen begraafplaats waar de doden rij aan rij liggen. Maar ook die begraafplaatsen veranderen, zelfs de monument-begraafplaatsen worden vrolijker met hun opgeknapte oude graven en een boombestand van vaak bijzonder bloeiende bomen en fraaie herstkleuren. Dat is dan nog steeds geen natuurterrein, nee, dat kan ook niet. Als wij - onder het mom van het maken van meer natuur, of het herstellen van een historisch padenpatroon- toestaan dat lijken worden begraven in tot dan toe "ongeschonden" grond, dan doen wij onszelf en ons nageslacht te kort. Te veel plaatsen veranderen in dodenakkers, waar de argeloze wandelaar niet meer argeloos lopen kan. Begraafplaatsen lijden een moeizaam bestaan omdat de beheerkosten niet worden opgebracht uit de grafrechten. Inmiddels worden ook traditionele begraafplaatsen omgevormd tot grafplaatsen met veel natuur. Kennis en begrip voor vele verschillende wijzen van begraven is ook aanwezig bij veel beheerders van begraafplaatsen, die nu begraafplaatsen herzien.

Slot

Een landgoed zal van karakter veranderen als het een natuurbegraafplaats wordt en ook als op een gedeelte een natuurbegraafplaats verschijnt. De oorspronkelijke bestemming van het landgoed wordt daarmee aangetast. Al worden de lanen, paden en velden aangelegd volgens het historische patroon, het landgoed verandert in een begraafplaats. Voor een begraafplaats hebben donateurs en subsidieverleners destijds niet hun donaties en subsidies gegeven, al doet het Groenfonds dat tegenwoordig wel. Kon men oorspronkelijk door het landgoed argeloos wandelen, doordat er nu ook wordt begraven, overstemt die connotatie de beleving van het landgoed. Als landgoedeigenaar

wordt u gastheer op eigen grond, verliest u de NSWvoordelen en uw nazaten kunnen wel eens minder blij zijn met de kosten van overdracht en de tot eeuwige rust bestemde grond.

Maatschappelijke meerwaarde of een meervoudig gebruik van een landgoed is een mooi streven, maar voor begraven misplaatst omdat het ten koste gaat van de oorspronkelijke bestemming. Het doet denken aan het herbestemmen van een nieuw stuk grond tot bedrijventerrein, terwijl bestaande bedrijventerreinen dienen te worden heringericht. Het herbestemmen van een bedrijventerrein tot een natuurbegraafplaats, zodat er in totaal meer natuur komt, is mogelijk wel een goed idee.

Natuurbegraven in natuur? Natuurbegraven kan ook op een (hernieuwde) begraafplaats!

Het is een kwestie van cultuur om niet komende generaties op te schepen met bezoedelde cultuur- en natuurgebieden om redenen van vermeend profijt.